

DE MUMBO-INSTELLING BIJ DE BANYANGA (KIVU)

door Dr. D. BIEBUYCK

Etnoloog I.W.O.C.A.-I.R.S.A.C. (Belgisch-Kongo)

De Nyanga — een uit Bunyoro afkomstige patrilineale jagersbevolking, die ten huidige dage de diepe wouden van het gewest Walikale, provincie Kivu, bewoont — hebben een vorm van politieke structuur ontwikkeld die opgebouwd is op een groot aantal politiek autonome miniatuurstaatjes. Deze rijkjes zijn gevestigd, enerzijds op een gecentraliseerd bestuur, waarvan de *mubáké* en een groot aantal dignitarissen en nobelen het middelpunt vormen, en anderzijds op een plaatselijk bewind, dat gedragen wordt door de *mutambo*, senior van een gelocaliseerd patrilineaal geslacht, bestaande uit een kleine kern van agnaten waarbinnen allerlei families van vreemde clanische oorsprong werden opgeslorpt. Dan wanneer er onder de verschillende *batambo* van eenzelfde dorp of dorpsgroep, op basis van de verwantschapsstructuur en/of het systeem van grondbezit, een hiërarchie bestaat die haar invloed laat gelden op de uitoefening van het politiek gezag binnen die plaatselijke groepen, doet zich hetzelfde verschijnsel niet voor in de verhoudingen tussen de verschillende *babáké* die over de miniatuurstaatjes het gezag voeren. Dit sluit niet uit dat in sommige gevallen bepaalde dynastieën wijzen op een gemeenschappelijke genealogische oorsprong, doch deze verre band beïnvloedt ten huidige dage weinig of niet de politieke structuur. Buiten min of meer belangrijke varianten die op innerlijke regelingen en organisatie van de rijkjes betrekking hebben, wijzen al deze staatjes eenzelfde fundamentele structuur aan die in haar grondbeginselen en haar werking dezelfde is. De *mubáké*, d. i. het geïntroniseerde hoofd, is het symbool van de eenheid en de draaispil van de staat; hij verenigt in zich al de dynamische en magische krachten welke wezenlijk zijn voor de leefbaarheid en de bestendigheid van de staat. Te dien einde wordt hij door de groep van hoge gewoonte-

rechtelijke gezagdragers (*bakungú* ; *barúsj* ; *bandírabitambo*) in een lang en ingewikkeld initiatie-proces met de nodige voorrechten en machten bekleed, hoewel sommige van die machten en privilegiën reeds door zijn geboorte inherent aan zijn persoon waren. De *mybáké* is een symbool ; de raadsheren (*bakungú*), de nobelen (*barúsj*), de vader of voogd van de moeder van de toekomstige chef (*Shémumbo*) e. a. vertegenwoordigen de uitvoerende macht.

Hangt de waardigheid van *mybáké* van dit initiatie-proces af, hetgeen o. a. betekent dat ze kan gebruikt worden en in uiterste gevallen vernietigd, zo wordt zij ook bij voorbaat door de geboorte bepaald. Inderdaad moet de *mybáké* in beginsel aan volgende voorwaarden voldoen :

- a. kind van een *mumbo*-vrouw zijn ;
- b. geboren zijn met de vier heilige granen van de stam in de handen.

Vooraf de eerste voorwaarde eist een grondige uiteenzetting, want zij is aan allerlei bijzondere, tot zelfs geheime en semi-geheime regelingen onderworpen. Sommige aspecten van deze beperkingen en bijzonderheden zullen hier bondig besproken worden.

Wanneer besloten werd tot de intronisatie van een nieuw hoofd over te gaan, worden verscheidene vrouwen door de zorgen van de raadsheren, onder leiding van de opperste raadsheer (*Shébakungú*) en in overeenstemming met de nobelen, aangeduid. Zij krijgen de speciale bestemming moeders te worden van zekere personen, die in de politieke structuur een sleutelpositie moeten innemen. Zij worden in haar functie bevestigd tijdens het inwijdingsceremonieel dat aan de *mybáké* zijn macht verleent. Naast deze vrouwen beschikt het hoofd over een groot aantal echtgenoten (*bowé*), waarvan sommige reeds vóór de inwijdingen werden gehuwd en die alle met goederen werden verworven, tenzij het om de dochter gaat van een persoon die zich vrijwillig in dienstbaarheid van het hoofd gesteld heeft (*myombé*). Haar afstammelingen zijn nobelen (*barúsj* : voor de mannen, *barúsjikasi* : voor de vrouwen). Uitzondering dient gemaakt voor de allerlaatste *mowé*, die geen verwanten achter zich mag hebben en wier zonen *myembwá* zullen worden, d. w. z. dat haar zonen het hoofd, hun broer, zullen begraven en een deel van zijn goederen (*mwándú*) zullen erven.

De naar aanleiding van de initiaties gekregen vrouwen dragen

alle speciale namen : **mumbo** (moeder van het latere hoofd), **mphombwe** (moeder van de eventuele opvolger, zo de **mumbo** zonder mannelijke afstammeling blijft), **nyábána** (moeder van de eerstgeborene van het land : **ntángí yá cŭo**), **mysará** (een vrouw uit de groep van omen van moederskant ; dikwijls wordt haar zoon **Shémumbo**, d. w. z. vader of voogd van de **mumbo**-vrouw van het hoofd), **isabiro** (een meisje dat door de **Batwá** aan het hoofd gegeven wordt). Voor al deze vrouwen worden de gewone huwelijksgoederen niet betaald ; meer nog, elk van haar wordt, samen met een belangrijke schenking van goederen (bijv. 10 tot 20 geiten), aan het hoofd overhandigd. Anderzijds dient te worden opgemerkt dat : 1° de toekenning van deze vrouwen belangrijke tegenprestaties in goederen van de chef aan de dignitarissen en nobelen onderstelt ; 2° het hoofd, na de inwijdingen, aan de zes of meer **bandírabitambo** (traditionele initiatoren die elk met een heel bijzondere functie belast zijn) een vrouw (hetzij een eigen dochter, hetzij de dochter van een agnaat, hetzij de dochter van een **myombédienaar**) schenkt.

Al deze echtgenoten van het hoofd zijn onvervreemdbaar, d. w. z. dat hij ze wel ter beschikking van een onderdaan kan stellen, doch dat hij ze niet aan een derde kan uithuwen en dat haar kinderen steeds als afstammelingen van het hoofd worden beschouwd.

De **mphombwe**-vrouw (ook **mysándŭrj** genoemd) is gewoonlijk een verwante van de **mumbo**. Een van haar zonen kan aan de **mumbo** worden afgestaan zo deze kinderloos blijft. Zij wordt in de regel niet samen met de **mumbo** ingewijd. Zij is 1° ofwel een dochter van de overleden **mybáké** en dus een halfzuster, in biologische of sociologische zin, van haar echtgenoot ; 2° ofwel een fictieve dochter van de opperste raadsheer ; 3° ofwel een geklassificeerde gekruiste nicht van haar echtgenoot.

De **Nyábána** is in de regel een halfzuster (kind van de afgestorven **mybáké**) van haar echtgenoot of de dochter van zijn halfbroer. D. w. z. dat zij in de Nyanga-klassificerende terminologie een **mybitŭ**, zuster, en meer bepaald een jongere zuster (**mytó**), of een **mwána**, kind, van haar echtgenoot is. Zij brengt de eerstgeborene van het land (**ntángí yá cŭo**) voort.

Veruit de voornaamste onder deze vrouwen is de **mumbo**. In de regel krijgt de **mybáké** bij zijn intronisatie slechts één **mumbo**

en vele ingewijde hoofden hebben inderdaad nooit meer dan één *mumbo* gehad. Doch meermalen gebeurde het ook dat een *mybáké* in de loop van zijn bewind twee tot zelfs drie *bombo*-vrouwen werd toegewezen. Deze laatste regeling, die het gevolg is hetzij van de druk en de rivaliteit van machtige families, hetzij van oorlogsomstandigheden, hetzij van de uitdrukkelijke collectieve wil van de raadsheren, hetzij van dissensie onder de raadsheren, heeft steeds aanleiding gegeven tot verbroekeling en versnippering van het bewind. De zoon van de kleine *mumbo* wordt in feite en principieel niet *mybáké* genoemd, maar wel *mwānamumbo* of *mwāna wá mwāmí*; enkel door de macht en de druk van de verwanten van zijn *moeder* kan hij tot het hoofdmanschap geraken en dan nooit zonder interne breuk van de groep. De *mumbo* is zoniet steeds een biologische, dan toch een sociologische halfzuster of broersdochter van haar echtgenoot. Met sociologische halfzuster b.v. bedoelen wij hier :

1° ofwel een meisje dat door een vrouw van het hoofd met een ander man, tijdens het leven of na de dood van het hoofd, werd voortgebracht ;

2° ofwel een meisje dat door een verwante van het hoofd werd voortgebracht en door de regelingen der raadsheren als dochter van de overleden *mybáké* werd aangewezen ;

3° ofwel een meisje dat door de vrouw van een dienaar van het hoofd (*myombé*) werd voortgebracht, doch als volwaardige dochter van het hoofd in zijn genealogie en zijn familiegroep door de raadsheren werd ingeschakeld.

Of het hier om een biologisch of sociologisch incest gaat, in elk geval geldt dit huwelijk voor alle Banyanga als een incestueuse betrekking, die enkel in het geval van een ingewijd hoofd en mits het voltrekken van het nodige ritueel als niet-laakbaar en sanctieloos kan worden beschouwd. In de verwantschapsstructuur der Nyanga gelden niet de biologische banden, maar wel de sociologische betrekkingen die vaak door conventies en ficties geschapen zijn. Wat er ook van zij, het is de *mumbo* die het toekomstige hoofd zal voortbrengen of gedacht zal worden hem te hebben voortgebracht. Dit zal duidelijker worden wanneer wij hier wijzen op enkele bijzondere regelingen, en nadruk leggen op sommige

geheime maatregelen die enkel in het domein van de raadsheren en nobelen vallen.

1. Na de intronisatie, waarvan het hoogtepunt gevormd wordt door een copulatieritus tussen **mumbo** en **mybáké**, en dit in aanwezigheid van de raadsheren, de nobelen en **bandírabitambo**, blijft de **mumbo** geen lid van de plaatselijke samengestelde familie-groep van haar man. Weldra krijgt zij een eigen dorpje toegewezen, waar zij leeft als vrije vrouw die vrije betrekkingen mag onderhouden met mannen, andere dan raadsheren, nobelen en **bandírabitambo**. Zij verblijft er met haar **baca**-dienaressen, met haar **baombé**-dienaars, en met **myrémbérí** en **shébayonga**, twee bewakers die door de raadsheren werden afgevaardigd. Toen de oude gewoonte nog gold, leefde zij er ook met een **katýmby**, een man uit de groep **baombé**-dienaars van het hoofd, die zij als minnaar had uitgekozen. De relaties tussen het hoofd en de **mumbo** waren dus tot een minimum herleid, zelfs stipuleerde de strikte gewoonte dat zij, na de inwijdingen, nooit betrekkingen meer met haar echtgenoot zou hebben. Baart zij een kind, dan mag het hoofd zelfs niet met haar de zuiveringsritussen, die universeel voor alle Nyanga gelden, ondergaan, maar dient de **mumbo** een vreemdeling te zoeken om dit ceremonieel te voltrekken. Beide moeten aldus elkander zoveel mogelijk ontwijken. Hun relaties worden als een conflict-situatie opgevat.

2. De erfgenaam van het hoofdmanschap mag nooit de eerstgeboren zoon van de **mumbo** zijn. Enkel haar eerste zoon die na een vrouwelijk kind geboren werd, kan tot de **bubáké**-waardigheid geroepen worden. Vroeger werd het eerstgeboren mannelijk kind in het geheim door de raadsheren gedood.

3. De zwangerschap van een **mumbo** werd met het allergrootste geheim omgeven. In het gezelschap van een paar hoge raadsheren ging zij in volslagen afzondering in het volle woud leven. Slechts na de geboorte van het kind kwam ze uit het woud terug, terwijl het kind nauw onder de hoede van de **Shébakungú** en de **Shémumbo** bleef.

4. In verschillende gevallen kregen **babáké** slechts na hun dood een **mumbo** toegewezen. Het gaat hier om kandidaat-hoofden (**cuma**), die nooit geïntoniseerd geraakten (de periode van voorbereiding en afwachting vóór de eigenlijke intronisatie kan jaren

duren), of ook om hoofden wier *mumbo* nog vóór de inwijdingen gestorven was, zodat bij de intronisatie de nieuw aangeduide *mumbo* slechts een onmondig kind was. Meer nog, de *bakungú* hebben alle macht om een *mumbo* aan te duiden zonder dat een hoofd-echtgenoot voor haar aanwezig is, en dit wanneer in een bepaalde groep het hoofdmanschap uitgestorven of om een of andere reden, verdwenen is. Laten we hier opmerken dat ten huidige dage, in de sterk verbrokkelde politieke structuur, de *bombo* in de meeste gevallen de draagsters en indices gebleven zijn van de oorspronkelijke autonomie van vervallen staatjes, die door de centraliserende administratieve politiek versmolten geraakten met andere politieke entiteiten.

De idee van de oorspronkelijke autonomie en van het eventueel later herwinnen van eigen zelfstandigheid wordt levendig bewaard in het bestaan van deze *bombo*, welke lang na de dood van in bedoelde groepen heersende *babáké*, hun werden aangeduid.

Uit vele van dichtbij bestudeerde gevallen bleek dat wij volgende algemene vaststellingen mogen maken.

1. Zeer vaak is de aan de *mumbo* toegekende zoon biologisch niet haar kind. In die gevallen hebben wij te doen met een jongen die haar door de raadsheren werd toevertrouwd en feitelijk volgende oorsprong had :

a. kind van een *nyábána* ;

b. kind van een *mowé* ;

c. kind van haar dochter, die niet uitgehuwd was en als vrije, aan een geest der vulkanen gewijde vrouw (*kihanga cá mushumbú*), een zoon in het dorp van haar moeder had voortgebracht ;

d. kind van haar vader of van haar zuster ;

e. kind van een *myombé*-dienaar van haar of van haar echtgenoot.

In dit verband ook is het opvallend dat, in de genealogische uiteenzettingen, de *bombo* vaak worden voorgesteld als voortbrengsters van *ngomo*, eniggeboren kinderen. Verder kan in geen geval een tweede zoon van een *mumbo* als *mubáké* worden ingewijd. Haar zonen, andere dan de *mubáké*, zijn nobelen (*barúsi*) die de speciale titel *bānamumbo* dragen en zich zoveel mogelijk van hun hoofd-broer dienen verwijderd te houden. Haar dochters kunnen

niet uitgehuwelijkt worden, doch dienen als „vrouwen van de geesten” vrij, in het dorp van haar moeder of vader, voort te brengen.

2. De werkelijk door de *mumbo* voortgebrachte zoon, die *mubáké* wordt, is uiterst zelden biologisch de zoon van zijn vader, maar werd door de *mumbo* met een vreemd man, in naam van het hoofd, voortgebracht (*jbyterane*).

3. In enkele ons bekende gevallen heeft een *mubáké* wel degelijk zijn halfzuster (dochter van zijn vader) of de dochter van zijn halfbroer (zoon van zijn vader) gehuwd. In vele gevallen echter is de *mumbo* niet een biologische, maar wel een sociologische verwante van haar echtgenoot. Verder komt het voor, en dit vooral in de voorbeelden waar een hoofd twee bombo kreeg, dat een dezer bombo uit een vreemde dynastische groep, die al dan niet door oude verwantschapsbanden met de groep van haar echtgenoot verbonden was, ontsproot.

4. De Nyanga-hoogwaardigheidsbekleders trachten met alle middelen de juiste oorsprong van het hoofd te verbergen en dit ten einde de *mubáké* aan alle vreemde machten te onttrekken, hem een alleenstaand karakter te geven (de Nyanga zeggen dat een hoofd geen clan heeft!), de invloed van de omen van moederskant zoveel mogelijk uit te sluiten en het hoofd tot een speelbal in hun handen te maken. Het is bijv. opvallend dat de *bakungú*, om de persoon van de zoon van een *mumbo* totaal met geheim te omsluiëren, hem dikwijls de naam *kanyere* (jonge deerne) geven.

Tenslotte staat de *mubáké* helemaal buiten de hiërarchie van de gelocaliseerde geslachten (*ryshy*). De senior (*mutambo*) van het geslacht van het hoofd is niet de *mubáké*, maar wel de *ntángi yá cño* (de eerstgeborene van het land). De vader of voogd van de *mumbo* (*Shémumbo*) neemt de tweede plaats in die hiërarchie in (*muhunga*), terwijl de derde positie in deze politieke rangorde bezet wordt door de laatstgeborene (*mwantsare*) van het geslacht (*mukungú*). Niets kan in de vergaderzaal van dit adellijk geslacht beslecht worden zonder de tussenkomst van de opperste raadsheer (*Shébakungú*), die tevens als opperste senior van het geslacht van het hoofd dient beschouwd te worden, hoewel hij een totaal verschillende clanische oorsprong heeft.

Summary

The Nyanga, a small patrilineal hunting tribe of Northern Kivu (Belgian Congo), have developed a type of political structure based on a large series of small autonomous centralised states governed by an initiated chief (*mubáké*), his counsellors (*bakungú*) and the nobles (*barúsi*). At his initiation the chief receives, without any marriage-payments, a series of wives who are expected to become mothers, real or fictive, of some very important authorities in the political structure. The highest ranking among them is a woman called *mumbo*. She has to be a half-sister or half-brothers-daughter, real or fictive, of the chiefly husband. We here present some of the most relevant characteristics of this *mumbo*-institution and some of the main implications of this „brother-sister” or „father-daughter” marriage. We also explain the mechanisms of several arrangements and the often secret conventions by which sociological kinsmen are substituted for biological ones in matters concerning the spouses and their offspring of a Nyanga chief.